

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ТА НАРОДООСВІТНИХ ГРОМАД У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ХІХ СТ.

У статті визначено вагомість внеску просвітницької діяльності благодійних та народоосвітніх громад у справу заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст.

Ключові слова: просвітницька діяльність, благодійні та народоосвітні громади, заклади елементарної освіти.

В статті определена весомость вклада просветительской деятельности благотворительных и народопросветительских обществ в деле образования единой массовой элементарной школы в Великобритании ХІХ в.

Ключевые слова: просветительская деятельность, благотворительные и народопросветительские общества, элементарная школа.

The contribution of private initiative on people education of the charity societies, British and National Societies made for the formation process of elementary schools net in Great Britain during the 19th century is investigated in this article.

Key words: private initiative on people education, British and Foreign Society, National Society for promoting the education of the poor of the established church throughout England and Wales, charity societies, elementary schools net.

Постановка проблеми. Увага прогресивно налаштованих верств суспільства в Україні зосереджена на проблемах подальшого реформування національної системи освіти для реалізації завдань освітньої інтеграції. Вхідження України у Болонський процес вимагає ретельного аналізу і глибокого осмислення культурно-історичної спадщини європейських країн, їхніх освітніх традицій.

Отже, за сучасних умов важливим є вивчення набутоків цієї країни, яка, використовуючи потенціал соціально-економічного прогресу, просунулася далеко вперед у вирішенні тих чи інших національних проблем, сформувала стійкі традиції в освітній сфері.

ХІХ століття було значним як для розвитку шкільної справи в усіх країнах Західної Європи, так і для становлення педагогічної науки.

Аналіз актуальних досліджень. Узагальнення вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел (монографій, етапичних видань, нормативних документів) доводить, що у Великій Британії ХІХ ст. накопичено значний досвід щодо організації елементарної освіти.

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що одним із напрямів вияву громадсько-приватної ініціативи Британії у розвитку елементарної освіти в XIX ст. стала просвітницька діяльність благодійних та народоосвітніх громад у вирішенні проблеми заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти у Великій Британії XIX ст.

Історіографія педагогічних джерел, присвячених історії освіти, окремим фактам організації елементарної освіти Великої Британії XIX ст., дозволяє дійти висновку, що ґрунтовно досліджували просвітницьку діяльність благодійних та народоосвітніх громад такі британські вчені: Г. Бернард, Д. Вардл, Дж. Девіс, І. Гамель, Дж. Маккі, Р. Оуен.

Проведена джерелознавча робота свідчить про малодосліджені аспекти цього питання, домінування загальнооглядових статей та відсутність педагогічного аналізу важливих фактів у сучасних вітчизняних публікаціях.

Мета статті — виявити вагомість внеску просвітницької діяльності благодійних та народоосвітніх громад у справу заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти у Великій Британії XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Аналіз першоджерел свідчить, що у Великій Британії XIX ст. активну просвітницьку діяльність проводили благодійні громади (засновані з приватної ініціативи до XIX ст.): громада поширення християнських знань англіканської церкви, громада поліпшення становища бідних, громада для запровадження та підтримки недільних шкіл; благодійні громади (засновані з приватної ініціативи у XIX ст.): громада шкіл для сиріт, громада для заснування шкіл; народоосвітні громади (засновані з приватної ініціативи у XIX ст.): національна громада народної освіти у дусі панівної церкви, громада для розповсюдження ланкастерської або британської системи навчання дітей з бідних сімей.

Установлено, що просвітницька діяльність благодійних громад протягом XIX ст. спрямовувалася на фінансову підтримку та масове відкриття елементарних шкіл у Великій Британії. Зі звітів громад за 1804 р. з'ясовано, що громада поширення християнських знань англіканської церкви (заснована наприкінці XVII ст.) за 20 років відкрила та надавала матеріальну підтримку 1000 школам (120 з них — у Лондоні, решта — в різних частинах Англії та Уельсу). Громада поліпшення становища бідних (заснована наприкінці XVIII ст.) на початку XIX ст. ініціювала відкриття індустріальних або робітничих шкіл

при робітних будинках та парафіях за проектом Дж. Локка, в яких навчалася лише 1 дитина з 9, що отримували державну грошову допомогу для бідних. Власник газети у Глочестері Роберт Рейкс ініціював відкриття недільних шкіл, започаткував рух за недільні школи й у 1785 р. заснував громаду для запровадження та підтримки недільних шкіл. Громадою були сформовані місцеві комітети наполовину з церковних служників в різних графствах країни. Так, у 1801 р. громада заснувала 3 тис. недільних шкіл, кількість яких збільшилася в 7 разів за наступні 50 років [3, с. 29; 5, с. 727; 6, с. 18].

У процесі дослідження виявлено, що у 1844 р. за ініціативою лорда Шефтсбері було створено благодійну громаду шкіл для сиріт. Так, зі звіту громади відомо про заснування 132 шкіл у Лондоні у 1852 р. та 250 – у 1870 р. У 1846 р. засновано з приватної ініціативи благодійну громаду, за матеріальної підтримки якої було відкрито в Лондоні 4 школи У. Ловетта в 1848 р. [4; 5, с. 633; 6; 7].

Під час наукового пошуку виділено такі напрями просвітницької діяльності Британської та Національної народоосвітніх громад протягом ХІХ ст.: відкриття у Лондоні центральних шкіл Ен. Белла і Дж. Ланкастера, в яких розроблено моніторну методику навчання; створення при центральних школах інститутів підготовки вчителів для шкіл і забезпечення елементарних шкіл вчителями; розповсюдження британських і національних шкіл по всій країні; ознайомлення широкого кола педагогічної громадськості з новою системою навчання; видавнича діяльність; уведення методів Дж. Ланкастера і Ен. Белла у класичні та граматичні школи Великої Британії та за її межами.

Розглянемо детальніше просвітницьку діяльність народоосвітніх громад.

Слід зазначити, що ідею Просвітництва і Французької революції про право кожного на освіту підхопили і по-своєму інтерпретували в ХІХ ст. відомі британські педагоги Дж. Ланкастер і Ен. Белл, яких вважають фундаторами народного шкільництва в Англії [2, с. 9; 3, с. 61].

Отже, щоб підтримати приватну ініціативу Дж. Ланкастера у його справі в 1808 р. створено народоосвітню громаду для розповсюдження ланкастерської або британської системи навчання дітей з бідних сімей. У 1811 р. Ен. Беллом було відкрито Національну громаду народної освіти в душі панівної церкви. Виявлено, що громада для розповсюдження ланкастерської або британської системи навчання дітей з бідних сімей з 1814 р. ініціювала активізацію шкіл, що працювали за системою навчання Дж. Ланкастера, згодом ці навчальні заклади

отримали назву британських. У свою чергу національна громада народної освіти у душі панівної церкви з 1811 р. ініціювала відкриття шкіл Ен. Белла або національних шкіл; відкриття в єпископствах англіканської церкви шкільних товариств, що піклувалися про заснування й утримання нових шкіл за системою Ен. Белла [1; 8, с. 50].

Британські школи засновувалися переважно у великих містах, національні існували й у найвіддаленіших куточках Великої Британії до 1870 р. Наведемо один з фактів — тільки в Уельсі у 50-ті роки відкрито народоосвітніми громадами 231 національна школа та 79 британських, у 1870 р. — 1000 національних шкіл та 300 британських [4, с. 388; 7].

Уточнено, що у світову педагогічну практику школи двох педагогів увійшли під назвами: ланкастерські школи та школи Ен. Белла. В історію освіти Великої Британії школи двох діячів увійшли як британські та національні на честь громад, які опікували елементарні школи [8, с. 60].

Зі щорічного звіту роботи Національної громади народної освіти в душі панівної церкви встановлено, що громада ініціювала відкриття центральної школи у Лондоні 19 червня 1813 р., в якій навчалось 600 хлопців та 400 дівчаток. Виявлено, що зусиллями обох народоосвітніх громад засновані інститути з підготовки вчителів і вчительок для національних та британських шкіл при центральних школах [1; 8].

Уточнено, що після узагальнення досвіду організації дешевої школи для бідних, Ен. Белл та Дж. Ланкастер запропонували у центральних школах нову систему навчання, коли один учитель міг навчати і контролювати значну кількість учнів — до 100 і більше одночасно. Для цього вчитель використовував допомогу найкращих учнів, які чітко виконували його методичні вказівки. В Англії історично ця система відома як спосіб самонавчання (від англ. Self tuition), оскільки кращі учні навчали слабших, отже навчальний процес здійснювався під керівництвом самих учнів. Після поширення моніторної системи навчання у Франції вона стала відома у світі як система взаємного навчання [3; 5, с. 520; 8].

Слід зазначити, що національна народоосвітня громада друкувала методичні посібники для ознайомлення вчителів із системою Ен. Белла, дешеві підручники для шкіл; надавала кошти для систематичного друкування видань Ен. Белла: «Мадраська школа» (1808 р.), «Методи навчання» (1808 р.), «Опис мадраської школи» частина 1 (1812 р.), «Опис мадраської школи» частина 2 (1814 р.), «Використання методів мадраської школи для класичних та граматичних шкіл» частина 3 (1815 р., 1817 р.) [1, с. 67].

Відомо, що британська народоосвітня громада організовувала публічні лекції Дж. Ланкастера у багатьох містах Великої Британії та європейських країнах з метою ознайомлення широкого кола педагогічної громадськості з його системою навчання; ініціювала вивчення ланкастерської системи навчання викладачами та студентами Франції, Швейцарії, Данії, Іспанії, Швеції, Росії та відкриття шкіл ланкастерської системи навчання на благодійні внески заможних осіб у Великій Британії, Європі, США [1, с. 17].

Підтверджені факти про те, що британська народоосвітня громада прикладала зусилля щодо впровадження ланкастерської системи у викладання співу, малювання, музики, гімнастики. Так, у музичній школі в Дубліні професор Лож'є застосував методи Дж. Ланкастера для навчання гри на музичному інструменті одночасно декількох учнів. Він виготовив спеціальний пристрій хіропласт, на якому закріплювалася рука учня. Для пристрою були написані прості мелодії. Варто зазначити, що П. Аморо застосував метод Дж. Ланкастера під час навчання гімнастики. Він виготовив таблиці із зображенням м'язової системи тіла людини, в якій розкрив послідовність виконання фізичних вправ, що спрямовувалися на розвиток окремих груп м'язів [1, с. 143].

Відомо, що народоосвітні громади сприяли поширенню белланкастерських методів у класичних та граматичних школах, у вищих навчальних закладах. Наприклад, ректор Единбурзького університету, професор Піллау, першим використав методи Дж. Ланкастера у процесі викладання наук. У 1816 р. в Парижі професор Массіміно першим застосував ланкастерський метод навчання співу. Його учениця Рено д'Ален започаткувала навчання музики – читання та навчання музичної нотної грамоти за музичними таблицями, коли основним видом роботи було послідовне виконання кроків. Перший крок полягав у тому, що одна учениця співала два такти. Потім інші учениці записували ці такти на слух [1, с. 150].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Доведено, що просвітницька діяльність благодійних та народоосвітніх громад спрямовувалася передусім на привертання уваги широких громадських кіл, у першу чергу британського уряду, до проблеми створення і діяльності елементарних шкіл; практичної реалізації ідеї всезагальної освіти; підтверджувала характер приватної ініціативи постановки шкільної справи у Великій Британії у XIX ст. та виконання просвітянами основних положень законодавчого акту 1803 р. про накладання обов'язків на заможних осіб щодо заснування благодійних елементарних шкіл по всій країні.

Викладений матеріал свідчить про вагомий унесок просвітницької діяльності благодійних та народоосвітніх громад у справу заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти у Великій Британії XIX ст.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є детальний аналіз досвіду підготовки вчителів елементарних шкіл у Великій Британії XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гамель И.* О способах взаимного обучения по системам Белла, Ланкастера и других / И. Гамель; пер. с нем. – С.-П.: Тип Глазунова, 1845. – 179 с.
2. *Оуэн Р.* Образование характера. Новый взгляд на общество / Роберт Оуэн; [По 3 изд. 1817 г. С объяснениями проф. Освальда Колльмана; пер. С.К. под ред. В.В. Битнера.]. – С.-П.: Вестник знаний, 1909. – 64 с.
3. *Barnard H.C.* A History of English Education from 1760 / H.C. Barnard. – London: University of London Press, 1961. – 150 p.
4. *Davies J.A.* History of Wales / J. Davies. – London: Penguin Books, 1993. – 500 p.
5. *Gardiner J., Wenborn N.* The history today companion to British history. – London, Collins Brown, 1995. – 839 p.
6. *Leach A.F.* Some results of research in the history of Education in England with suggestions for its continuance and extension / A.F. Leach. – London published for the British Academy, 48 p.
7. *Mackie J.D.* A History of Scotland / J.D. Mackie. – London: Penguin Books, 1991. – 414 p.
8. *Wardle D.* English popular education 1780 – 1970 / D. Wardle. – Cambridge: CUP, 1976. – 197 p.